

תוצאות חיים

שיעור מפי מרן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א - פוסק עדת תימן

י"ל ע"י התאחדות בני הישיבות ובסיוע מוסדות יד מהרי"ץ

גליון 112
פרשת בהעלותך
ה'תשפ"ב ב'של"ג

נושאי השיעור: א. איזה מצות שלמה המלך לא ידע מה טעמם - מדוע אין מצוה מיוחדת בחג השבועות - כיצד חז"ל לימדו על 'חכמת הכתוב' - תכן המצוה המיוחדת בחג שבועות היא המסוגל להישאר ערים - שק"ט בזה. ב. דברי החת"ס שרוב הדוחקים אמת וברעת הפלפולים - מי יצא לפני מרן הב"י כשנפטר לבית עולמו - מה אמר המלאך למרן בסוגיא דצפורן - משל המגיד מדוע לא למחוק תירוצים מפולפלים שאינם אמיתיים - קושיא בתנ"ל - ביאור נפלא מדוע הקילו בנר חנוכה שכבתה אין זקוק לה - ביאור נפלא לפ"ו במשלו של המלאך המגיד בעניין הנפח והניצוצות.

הקב"ה. ומי פרש להם לישראל על הארבעה מינין האלו שהן אתרוג לולב הדס ערבה, חכמים, שנאמר (שם, כ"ד) "זהמה חכמים מחכמים" ע"כ.

א.

מדוע אין מצוה מיוחדת בחג השבועות

בשם רחמן.

לכבוד מתן תורה צריך להגיד משהו מיוחד. ובעו"ה נאמר דברים מתוקים מדבש בהמשך.

נתחיל בדבר קטן. שלמה המלך אומר "שלשה המה נפלאו ממני וארבעה לא ידעתי" (דלהלן) כתוב שהשלושה אלו, הם פסח מצה ומרורים והארבעה הם ארבעת המינים.

אני יש לי פליאה אחרת, מה עם חג השבועות? הרי בכל חג וחג ישנם מצוות שונות שבהם החג מתייחד, וצריך לדעת מה מיוחד בחג השבועות, מדוע הקב"ה לא קבע איזה מצוה מיוחדת בחג השבועות.

ובאמת שכבר הרבה מפרשים שאלו את השאלה הזאת, ולדוגמא בספר חסד לאברהם פרשת פנחס כתב וז"ל, בכל המועדות נצטוונו על מצוה מיוחדת, בפסח על אכילת מצה, בראש השנה על תקיעת שופר, ביוה"כ על התענית, בסוכות על ישיבת סוכה ונטילת לולב ואם אולי נכשלנו במועד אחד ולא קיימנו את המצוה השייכת לו, לחטאת יחשב לנו ולכן הוכרחנו להביא את השעיר לכפר בו גם על החטא שחטאנו, חג השבועות אין לנו שום מצוה פרטית לקיים ולכן אין גם חטאת מיוחדת והשעיר בה רק לכפר על טומאת מקדש וקודשיו ולכן לא כתוב בו לחטאת ע"כ.

אלו דבריו, ואיני מבין מה הוא סח, וכי לא יכול להיות עבירות אחרות, הגם שאין בשבועות מצוה מיוחדת וכי מוכרח להיות שהחטא קשור למצוה המיוחדת ששייכת באותו חג [יתכן שיש ליישב עפ"מ"כ מהרי"ץ בעין חיים גבי וסר עונך וחטאתך תכפר יעו"ש ויל"פ בזה. העורך]. וחזן מזה הדיוק הזה מדוע בחג השבועות לא כתוב לחטאת זה כבר דיוק של הירושלמי בפ"ד דראש השנה ושם תירץ שאם עם ישראל יקבלו עליהם את התורה בעצרת אומר הקב"ה הרני מכפר לכם על כל חטאתכם ועל כן אין חטאת.

הדברים ששלמה המלך התפלא בטעמם

במדרש רבה פרשת ויקרא (פ' ל' אות י"ד) כתוב בזה"ל, ולקחתם לכם ביום הראשון, אחר כל אותה החכמה שכתבו בשלמה והמדע נתון לך ותרב חכמת שלמה ויחכם מכל האדם, ישב לו תמיה על ד' מינין הללו שנא' "שלשה המה נפלא ממני" ג' המה פסח מצה ומרור, "וארבעה לא ידעתי" אלו ד' מינים שבלולב, שבקש לעמוד עליהם, פרי עין הדר מי יאמר שהוא אתרוג, כל האילנות עושים פירות [הדר, וכ"ה במהדרות וילנא - זכר חנוך, דלא כביפה תואר שהושמט המילה 'הדר'. העורך] כפות תמרים התורה אמרה טול שתי כפות תמרים להלל בהן והוא אינו נוטל אלא לולב לבה של תמרה, וענף עץ עבות מי יאמר שהוא הדס והרי הוא אומר במקום אחר "צאו ההר והביאו עלי זית וגו'" (נחמיה ח"ט, ט"ו), וערבי נחל, כל האילנות גדלין במים, וארבעה לא ידעתי, חזר ומוכרין פעם אחרת שנאמר "שלשה המה מיטיבי צער וגו'" (משלי ל', כ"ט), אלו ארבעה מינין שכל אחד ואחד מ ישראל הולך ורץ ולוקח לו מהן להלל להקב"ה, והם נראים קטנים בעין האדם, וגדולים המה לפני

שלמה המלך מתכוון לומר שבפשט הפסוקים לא כתוב מה הם הד' מינין וחכמים באו והוציאו זאת מהפסוקים, וכבר הבאנו בומנו את דברי הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות שדברי חז"ל בנגמ' סוכה שדנו מהו האתרוג, והמה פלפלין וכו', אין זה ספק או שאלה אמיתית, ודאי שהכל תלוי במסורת, ומהמסורת אנחנו יודעים מהם הד' מינין, ושאלת הנגמ' היא רק להראות היכן זה רמזו בתורה ללמד על 'חכמת הכתוב'. והרמב"ם חזר על זה ג"כ בספר המצוות (שורש שני מהד' פרנקל עמ' נ"א) וז"ל, כבר ביארנו בפתיחת חיבורנו בפרוש המשנה שרוב דיני התורה יצאו בשלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן ושהדין היוצא במדה מאותן המדות, הנה פעמים תפול בו המחלוקת ושיש שם דינין הם פירושים מקובלים ממשא אין חלוקת בהם, אבל הם מביאים ראייה עליהם באחת משלש עשרה מדות כי מחכמת הכתוב שהוא אפשר שיימצא בו רמז מורה על הפירוש ההוא המקובל או הקש יורה עליו ע"כ.

חצי הסבר לקושיא הנ"ל ושק"ט בעניין זה

ולענייננו, לגבי הפליאה הזאת בעניין חג השבועות, אומר לכם מה שחושבני בזה - אבל זה רק חצי תירוץ - שהנה המיוחדות שלנו בחג השבועות הוא זה שאנחנו נשארים ערים כל הלילה, ואע"פ שזה מנהג, הקב"ה לא רצה לכתוב לנו דבר זה כדי שנעשה זאת מעצמנו, וזהו בבחינת אינו מצווה ועושה, שהרי זה מנהג שהתקבל בדורות האחרונים ע"פ הוזהר ובפרט אחרי האר"י, וזה מנהג שמראה על חביבות התורה וזה המיוחד בחג השבועות, אומנם זה רק חצי תירוץ מפני שרק לנו יש תירוץ שהקב"ה צופה כל הדורות ראה וידע שכך התקבל בעמ"י ולא רצה לחייב אותנו במצוה מיוחדת כדי שנעשה זאת מעצמנו.

מי שיחפש בספרים יתכן שימצא עשרות תירוצים, אמנם מכל מה שראיתי לא נחה דעתי, אך מזה נחה דעתי שלכה"פ לנו אין שאלה מפני שהקב"ה רצה שאנחנו מעצמנו נעשה מצוה זו להראות על חביבות התורה. [אין להקשות מהושענא רבה מפני שלא כולם נוהגים בזה, ועוד שאי"ו יום טוב ובפרט שזה יום חיתום הדין ואומרים סליחות ולא לומדים כל הלילה. והוסיף אחד הבחורים יצ"ו בנף השאלה שאפשר לומר עוד שהנה בכל החגים ישנם מצוות שונות ועל ידיהם האדם לא יכול לעסוק אך ורק בלימוד התורה, משא"כ בחג השבועות שהקב"ה פינה לנו את כל העיסוקים והשאיר לנו רק את החיוב של מצוות תלמוד תורה. והא גופא, אל תקיימו שום מצוות רק תשבו ללמוד וזה המיוחדות שבחג השבועות. העורך].

אולם לכאורה יש להקשות מהמבואר בנגמ' בקידושין דף לא. ששם כתוב להדיא שגדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה! והריטב"א שם מבאר הטעם מפני שמי שמצווה ועושה יש יותר יצר הרע אבל התוס' שם מבארים אחרת וז"ל, נראה דמי שמצווה ועושה עדיף לפי שדואג ומצטער יותר פן יעבור ממי שאין מצווה שיש לו פת בסלו שאם ירצה יניח שאינו מצווה ע"כ. ועל כרחו לדחוק ויתכן כמו שאמר אחד הבחורים יצ"ו [הובא בהערה].

1 אחד הבחורים יצ"ו העיר דרך חריפות שיתכן הא גופא שקיום מצוה זו באופן של אינו מצווה ועושה זה מראה על חביבות יתירה שעושים זאת ע"פ שאינו גדולים חה מוסיף בחביבות.

עדיף להישאר בקושיא מלומר סברא זרה

הנה אנחנו אמרנו פה הרבה פלפולים.

עכשיו יש לי קושיא על כל הפילפולים הללו, דברנו בומנו (גליון 110) מש"כ מהרי"ץ שעדיף להשאיר את הדבר בקושיא מאשר לתרץ בסברא זרה וכע"ז הובא בתשובת חת"ס שנוכח לנו בזכות העורך שהוסיף זאת לגליון [אמנם כבר הבאנו זאת במילי דאבות גבי הא דהפוך בה והפוך בה יעו"ש] ו"ל החת"ס, ואם אולי יש את נפשו תירוץ אחר וכו' יודיענו ואודה לו ובלבד שתירוצו יהיה ג"כ סברא ואפילו מדוחק כי הדוחקים רובם אמתיים, אמנם השכליים וההמצאות רובם שקר, והם המכסים פני האמת וגורמים לבעליהם להחזיק בשקר בתורת ה' כי רע בעיניהם להודות על האמת ולעזוב החריפות שלהם, וזאת המכשלה תחת ידי החריפים ע"כ.

גילויים נפלאים שגילה המלאך למרן הבית יוסף

מרן הבית יוסף היה לו מלאך שהיה מתגלה אליו, הרי הוא ידע את כל המשניות בע"פ ותוך כדי שהוא היה משנן היה מדבר מלאך והוא כתב את דברי המלאך בספר מגיד משרים (ובחיד"א כתב שלפי השערותיו זה רק אחד מחמישים מדברי המלאך), ושם בפרשת ויקהל (דף ל"ז ע"ב) כתב ו"ל, מה שפלפלת אתמול על הרמב"ם ז"ל ב' דברים אמת הם, והרמב"ם שמה כך על שירדת לסוף דעתו וגם שמה עליך שאתה תמיד מביא דעתו ומפלפל בו, ודברך כנים ואמיתיים וזלת בקצת מקומות שאני אעירך עליהם, וכי שכיבת - לאחר פטירתך - הרמב"ם ז"ל נפיק לקדמותך דמתרצית הלכתיה, ועל כן השתא מוליף עליך זכו וכו' ומידע תנדע דכל דבעי הרמב"ם על הרוב אינן קושטא בגין דאיהו אדבק גרסאי דקמוני כגון רבינו חננאל ורבינו האי דגרסתהון ברירא, ולומנין תוספות מסנאות פלפולא היו מקשו על ההוא גרסא ודחו לה ולית קושטא הכי, ופירוש נמי דמפרש הרמב"ם הרוב קושטא אינן, ובההיא דצפורן - הלכה בשו"ע יורה דעה - שפרשת וכתבת שני דרכים, היך דהקב"ה חייך² בפלפולא דילך, אבל אורחא בתראה הוא ברירו דמלה, ומ"מ לא תמחוק קדמא דיקריה דקב"ה סליק מיניה אף על גב דלאו קרשטא איהו, כיון דאיהו חריפא דוגמת נפחא דבטס כפרזלא ונצוצין מתנצוצין לכל עבר ע"כ.

כיצד יתכן שאמר המלאך לכו"י שלא ימחק תירוצים מפולפלים אע"פ שאינם אמת

המלאך המגיד אומר לבית יוסף שלא ימחק את התירוץ הראשון כיון שהוא חריף ואפילו שהוא לא נכון, והביא דוגמא לזה לנפח שמכה על ברזל ויוצא ניצוצות. ולא ברור מדוע שהקב"ה ישמח בתירוץ שקר ומה הדמיון המשל לנמשל הרי תורה אמת כתיב בה.

עוד כע"ז מובא במגיד משרים (שם דף ל"ח ע"א) ו"ל, אור לר"ה ניסן בשנת הרצ"ו, ה' עמך גבור חיל הנה יצאתי לקראתך לשחר פניך ואמצאך כי התחלת במדת קדשים להתקדש ותתעלה, כי קב"ה ובני מתיבתא שדרוני לאתווי לך שלים על הנך פלפולין דפלפלת בההיא דשוקת - הלכה בהלכות מקואות - יהוא דכולהו חדאן בהו, והא אינן מילין דכתבת נצוצין וזהרין וגליפין קמיה קב"ה, ומאי דפלפלת במילי דמשה ברירי³ בההוא עניינא יאות כוונת, ובהנהו שלשה תירוצים דתרצת אליביה תירוצא בתראה לאו קושטא, ומ"מ לא תמחוק יתיה, דיקריה דקב"ה סליק⁴ בפלפולא אע"ג דלאו קושטא אינן, כפרזלא דמעלין ליה בנורא ובטש ביה נפחא ונצוצין מיניה כמה ניצוצין לכמה סטרין הכי סליק יקריה דקב"ה בפלפולין דאורייתא דכתיב הלא דברי כאש וגו', והא אשר קדיש - זהו הרא"ש - תבע בשלמא דילך ואוליף וכותא עלך וכו' יעו"ש עוד דברים נפלאים.

² בעברית היום שאומרים 'מחייך' הכוונה לצחוק קל מה שנקרא בת שחוק בלשון חז"ל, אך בלשון הקודש מצחק זה מחייך דהיינו צחוק שלנו זהו חיוך בלשון חז"ל.

³ זהו הרמב"ם, וישנו עוד אחד שהמלאך היה קורא לו משה בחירי [הכוונה למהר"ם מרוטנבורג העורך].

⁴ כאן הוא אמר סליק דהיינו עולה ובמקום הראשון הוא אמר חייך דהיינו שמח וצוחק.

שוב המלאך חזר למרן הבית יוסף את המשל עם הנפח שמכה בברזל ויוצא ניצוצין ומטעם זה אין למחוק את התירוץ שפלפלת אע"פ שהם לא נכונים אבל כמו שאמרנו לא מובן המשל בזה.

ביאור נפלא מדוע כבתה אין זקוק לה

בבני יששכר (מאמרי חודש כסליו מאמר ג' אות י"א) כתוב דבר מעניין ו"ל, איפסקא הלכתא (שו"ע אור"ח סי' תרע"ג ס"ב) כבתה אין זקוק לו, וע"ז ג"כ יתפלא האדם למה הקילו כ"כ בנר מצוה הלזה, ולפרסומי ניסא, יותר היה מהראוי לתקן שיהיה זקוק לחזור ולהדליקה, [ובפרט עפ"ש הבת עין עה"פ יו"ה] כמשלש חדשים" שנרות החנוכה מרמזים לזה שרצוננו לעשות רצונו ולחזור בתשובה יעו"ש"ב, [וכבר מרן שליט"א הביא זאת בעבר] שמהראוי להחמיר בהם יותר. העורך]. ויש לומר דגם בזה רמזו מעלת חכמת התורה (הרמוזה בנר מצוה הלזה) על כל חכמות שבעולם, דהנהגה כל החכמות שבעולם כשאדם עוסק בהן ולא יכוין העניין האמיתי בעיתו, יתקלקל העניין הנרצה ויגיע עיונו לריק, ואדרבא קלקל העניין והזמן, משא"כ חכמת התורה, באהבתה תשגה תמיד בעסקו בתורה לשמה, אפילו לא כיון את ההלכה קוב"ה חזי בפלפולא ע"כ. וידועים הם דברי החפ"ץ חיים בביאור תפילת רבי נחוניא שאנו עמלים והם עמלים, אנו עמלים ומקבלים שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר, וביאר בזה שאנחנו מקבלים שכר גם על הפעולה אפילו שהתוצאה לא היתה טובה משא"כ האחרים שעמלים שכל שכרם הוא רק על התוצאה.

נמשיך בלשונו של הבני יששכר, אמרו רז"ל (שה"ש רבה ב', י"ג) שנים שעסקו בתורה זה אומר בית אב של הלכה וזה אומר בית אב של הלכה וכו', ואפילו פטטיא דאורייתא טבין (ירושלמי סוף ברכות), (וידוע הוא למשכילים אשר אפילו רק העסק בלבד שהאדם עוסק באותיות התורה גורם יחודין עלאין בגבחי מרומים, ואפילו לא כיון את ההלכה, ואפילו טעה, כבר אמרו חז"ל (גיטין מג.) אין אדם עומד על דבר ההלכה אלא א"כ (נכשל בה), ולרמז זה תקנו בנר מצוה הלזה (הרמז לתורה) כבתה אין זקוק לה, לרמז שכן הוא מעלת עסק התורה אפילו לא כוון את ההלכה להאיר שילכו רבים לאורו אין זקוק לה, ויש לו שכר כמו המאיר לארץ ולדרים כדת וכהלכה, ויושלם על ידי עוסקו בחכמת התורה אור נפשו, והש"י ישמור רגליו מלכד וכו', אע"כ כיון שכונת האדם בעוסקו בתורה לשם שמים לא יחוש, אפילו יטעה לשעה קלה הש"י ינחהו במעגלי צדק וכו' ע"כ.

לפי הנ"ל ביאור נפלא בדברי מלאך המגיד

ולפי דברי הבני יששכר אפשר להבין נפלא כוונת המלאך המגיד במשל עם הניצוצות על הנפח, שזוהו מבחינת כבתה אין זקוק לה, דהיינו הניצוצות הללו שהם מתכבים והם טעויות, לא זקוקים לה, דהיינו זה כבר שווה, וזה מה שההלכה הזאת באה להראות שגם דבר שנכבה יש לו ערך וזהו הניצוצות. הפלא ופלא. [והיה נראה להקשות דאם בתירוץ המוטעה של מרן הבית יוסף יש נפק"מ להלכה אע"פ שיש לו ערך מ"מ יבוא למעות בו, אבל כבר כתב הבני יששכר שהקב"ה יעזרהו שלא יבוא מדבריו למעות].

ועפ"ז המשיך הבני יששכר בדבר נפלא ו"ל, ונראה לי דלבעבור זה אחר שליטת מלכות יון נתרבו המחלוקת ופולגות בהלכות עד שנתחברו סדרי המשניות בפולגות, וכן התלמוד בפולגות ומשא ומתן, ומאת י"י היתה זאת להורות מה בין חכמת התורה לחכמת החיצוניות ופלוספיא היונית, שהתורה כל ההוגה בה ועוסק בה אפילו לא כוון את ההלכה ירצה לפני ה', משא"כ בשארי החכמות וכנ"ל ע"כ.

וה' יתברך יאיר עינינו במאור תורתו אכ"ר.

⁵ מספרים על החת"ס שכשהיו בחורים מגיעים אליו לבחינה היה אומר להם שיגידו לו אימה חידוש, ולאחר שהבחוור היה אומר, החת"ס היה שואלו מה חשבת קודם למסקנא שהגעת, מה היתה ההוה אמינא שלך, ואם הבחוור לא ידע היה אומר שבטח לקח זאת מספר אחר חזק דקלום...